

OKUPEM EL CEL! DÉU, RELIGIÓ I POLÍTICA MÉS ENLLÀ DE LA SALVACIÓ?

Extracte de la Conferència de Kwok Pui-Lan a la trobada de l'ESWTR de Dresde, agost del 2013

Neus Forcano i Aparicio

Introducció: ens conviden a “ocupar el cel”

A la trobada biennal de l'Associació europea de dones per a la recerca teològica (www.eswtr.org) aquest passat agost del 2013, a la ciutat de Dresde (Alemanya), vam poder gaudir d'una de les conferències més esperades en el marc d'una trobada que es titulava, de forma suggerent per fer honor a aquests temps revoltats que demanen canvis, “Nous horitzons de resistència i visió”.

El títol de la conferència de Kwok Pui-Lan em recordà de seguida aquella frase de Lisa Isherwood quan diu en el seu llibre “The fat Jesus” que “el cel és un banquet de dones grasses rient”. Pui-Lan ens convida a “ocupar el cel” perquè el “cel” es pot viure a la terra. Ens recorda que el “cel” és el bé, la felicitat, l'experiència de llibertat pròpia i d'amor conquerits i descoberts en l'ara i aquí de les vides de totes i tots, i per tant, igual que la imatge del banquet de les dones grasses, un anunci d'esperança i de consciència ètica per a totes les persones que anhelan, amb tot el cor, la justícia social i el benestar per a totes les pobres, marginades i menysvalorades de la terra.

“Ocupar el cel” és despertar el desig per reivindicar i practicar el fet de ser subjectes polítics de ple dret, pacíficament i en solidaritat; és fer un canvi personal de visió que ens permeti dir, demanar, exigir el que és “nostre” i el que és per a tothom i no d'uns pocs. Kwok Pui-Lan, nascuda a Hong-Kong, s'adonà que havia d'anar més enllà de la crítica a la modernitat de la Il·lustració per deconstruir les estructures de poder del colonialisme en la cultura xinesa i per qüestionar la captivitat anglo-europea de bona part de la reflexió teològica cristiana. Actualment imparteix classes de religió i espiritualitat a l'Episcopal Divinity School de Nova York (USA) i és coneguda com un exponent clau de la teologia feminista asiàtica i una de les teòlogues postcolonials més eminentes.

He seleccionat alguns fragments de la conferència en anglès que va fer a Dresde, Alemanya, perquè trobo que il·lumina la reflexió dels lligams entre religió, política, ètica i praxi cristiana, en un moment en què l'emergència de moviments i plataformes reivindicatives en el nostre context, des de les mobilitzacions del 15-M, també ens conviden a “ocupar” l'espai públic i democràtic que necessitem per conviure i per viure bé.

Extracte de la conferència de “Ocupem el Cel! Déu, religió i política més enllà de la salvació?”

“L'any 1989, després de mobilitzacions de resistència pacífiques de la població de l'est d'Alemanya, va caure el mur de Berlín, símbol de la guerra freda. La desintegració de la Unió Soviètica i la transformació

del bloc oriental van canviar dràsticament la geopolítica del món. El capital es va fer de seguida amb un nou mercat i una població que no n'estava acostumada. L'adaptació i els canvis que van patir les societats de l'est, per això, encara es deixen sentir avui: població desocupada que no es va poder reconvertir, seqüeles psicològiques i socials a causa de la repressió, migracions dels joves cap a l'oest i envelliment de la població, imposició del sistema econòmic occidental sense matisos... També l'any 1989 es va viure l'ocupació pacífica de la plaça Tiananmen a la Xina. Reclamar llibertats i democràcia va costar la vida de milers d'estudiants silenciats per la violència militar. El govern xinès es va apressar a introduir canvis per liberalitzar l'economia. Avui, Xina és la segona economia més potent del món, però les diferències entre les zones rurals pobres i les grans ciutats s'ha anat eixamplant. La desigualtat social i la corrupció governamental són les causes principals dels disturbis i les protestes socials que se succeeixen.

La globalització econòmica a partir dels anys 90 ha propiciat una classe capitalista transnacional que té un poder enorme sobre l'economia, la política i els béns culturals d'arreu. Cada cop més, es concentra la riquesa en mans d'una elit privilegiada mentre que una immensa majoria va quedant per sota del llindar de la pobresa. Per exemple, a la Xina, hi ha molts multimilionaris, però també un 13% que viu amb menys d'1,25 dòlars al dia. Amb dades del 2010, a Estats Units, un 1% de la població posseeix un 36% dels béns privats de tot el país, mentre que, en l'altre extrem, al voltant d'un 80% només n'arriba a tenir un 11%. Seguint l'onada de protestes que hi ha hagut al nord d'Àfrica, a l'Orient mitjà i a Europa, també a Estats Units ha sorgit el moviment *Occupy Wall Street*, que va començar a actuar a la tardor del 2011 a Nova York i es va estendre de seguida a 900 ciutats. El lema pel qual és conegut aquest moviment és el de **"som el 99%"**, com un crit de canvi radical contra un sistema econòmic mundial dictat per interessos econòmics de bancs i empreses de Wall Street que privilegien el control de la riquesa a mans d'aquest "1%".

¿És possible que la religió, i concretament el cristianisme, pugui jugar un paper important en la promoció de la justícia social i la solidaritat al costat d'aquest 99%? ¿O bé potser haurem de concloure que la religió cristiana està més enllà de la salvació? Marx ja va dir que la religió és l'opi del poble. La promesa de la recompensa en el cel es pot fer servir per justificar sofriment i desigualtats. Mentre que en la creença popular, el "cel" té una connotació d'un espai més enllà de la terra, com si estés situat en un altre lloc, l'expressió "ocupem el cel" significa una cosa molt diferent. El terme "okupar" suposa l'acció de recuperar quelcom que pertanyia al poble; suposa que el poder i la riquesa s'han de compartir més igualitàriament i que no poden estar concentrats en les mans de pocs. Aquest segon sentit, implica que "el cel" és de tothom i, per tant, qüestiona les jerarquies religioses i les institucions que han domesticat el sagrat i han monopolitzat els béns religiosos. La pregària del pàter noster bé diu "vingui a nosaltres el teu regne, faci's la teva voluntat així en la terra com al cel", o sigui, que el regne de Déu de pau i justícia ha d'existir aquí a la terra i no a cap altre lloc llunyà. "Ocupar el cel" significa crear les condicions socials i els espais imaginaris perquè puguem dur a la pràctica un món alternatiu.

“Ocupar el cel” ens convida a reimaginar la relació entre el concepte que tenim de Déu i les nostres pràctiques polítiques. El cristianisme ja no pot ser vist com la culminació i el centre respecte la resta de religions. Davant de líders cristians o de fonamentalistes ortodoxos que defensen el seu tradicionalisme i conservadurisme com a veritat per sobre de les altres, molts teòlegs i creients d’arreu del món posen ja en pràctica la interpretació postcolonial de la Bíblia. El prefix “post” no indica només el període temporal posterior al colonialisme, sinó que es tracta d’una estratègia de lectura i de fer discurs que desafia la manera de pensar eurocèntrica i imperialista. Una de les idees a deconstruir és la idea de Déu com a rei sobirà i senyor que pot manar, fer obeir i aniquilar els seus enemics. Aquest sentit de la divinitat com a omnipotent, impassible i immutable, reflecteix la imatge dels antics emperadors, i és la imatge que interessa a la ideologia conservadora i neoliberal. Les teòlogues i teòlegs feministes, progressistes i postcolonials critiquen aquesta concepció descendent de Déu per resistir el teisme que justifica els poderosos de l’1%.

Com Dorotea Sölle deia fa 50 anys, “¿per què la gent adora un Déu, la qualitat superior del qual és que és poderós i no just? ¿qui està interessat en el fet que la relació amb aquest Déu sigui de dependència i sotmetiment en lloc que sigui de reciprocitat? ¿qui té por de la igualtat?” Sölle criticava molt el concepte cristià d’obediència observat com una de les virtuts d’una religió autoritària. Per a Sölle, el Déu viu és encarnat i actiu entre nosaltres, i ens empeny a ser resistents i solidaris davant el mal i la injustícia. Nosaltres tendim avui, des de la tradició occidental, a fixar-nos en la figura de Jesús, en allò que deia i feia, i en quines relacions establia amb els seus deixebles. Però des de l’òptica de la teologia coreana *Minjung*, s’observa el text evangèlic des de la perifèria i es té en compte l’actitud i els anhels dels “*ochlo*” (“la multitud” que seguia Jesús d’un lloc a l’altre). Segons Ahn Byung Mu (1922-1966), especialista coreà en Nou Testament, els *ochlos* a l’Evangeli de Marc donaren suport a Jesús i el seguiren, i es van posar en contra dels governants. Jesús dirigia les seves paraules, doncs, als diversos grups d’*ochlos* galileus que provenien de les classes baixes i, per això els teòlegs *minjung* sostenen que les paraules de Jesús s’han d’interpretar des de l’anhel per una societat diferent que aquella multitud o majoria de seguidors manifestava. Examinant el camí de Jesús i el seu moviment des de la perspectiva de les aspiracions de “la multitud”, entenc que la història no es pot veure simplement com l’oposició entre opressors, perversos, per una banda, i oprimits, víctimes innocents, per l’altra, sinó que la relació entre els uns i els altres és dependent; és a dir, que el colonialisme no és possible sense la col·laboració de l’oprimit. Com vivim aquest espai intermedi entre l’ara i l’encara no? Seguint la idea del teòric postcolonial Homi Bhabha, ¿quina ha de ser l’estratègia dels subalterns d’una societat –aquells que estan socialment, culturalment i políticament fora de l’estructura hegemònica i subjugats a una elit que els governa–, per trobar la manera de subvertir les condicions històriques d’un moment donat en forma de qüestionament i d’insurgència?

Als evangelis, el moviment de Jesús va atraure un espectre ampli de persones de classes socials diferents: camperols, pescadors, recaptadors d'impostos, artesans i dones. El concepte de subalternitat tal com l'havia utilitzat Gramsci, reconeix l'agència política i ètica que es mou per sota el radar de l'estat. A l'Evangelí ens trobem amb diferents formes i actituds de resistir el discurs hegemònic i estatal: la dona sirofenícia que demana a Jesús que curi la seva filla; la dona samaritana al pou que escolta i parla amb Jesús; Marta i Maria que acullen Jesús; la dona que feia dotze anys que menstruava...formen part d'aquest moviment heterogeni i polimorf que seguia Jesús.

El moviment *Occupy* també és divers i atrau persones de diferents orígens culturals, estudiants i aturats, artistes, activistes, joves i jubilats, persones creients i professionals de tot tipus. És un moviment que defuig identificar uns líders clars, pràcticament ni es designen portaveus representatius; no limiten els objectius a metes gaire concretes o a curt termini; i no hi ha estratègies ni tàctiques fixes per aconseguir-les. Contràriament, el moviment *Occupy* ofereix un espai i un fòrum per a persones amb diversos interessos i agendes que s'uneixen per treballar juntes en un procés de democràcia directa.

Potser estem poc acostumades a sentir dir del moviment de Jesús que era un moviment incipient de subalterns i d'insurgents que desafiava el *statu quo*. El missatge cristià amb què estem familiaritzades és, sovint, un missatge individualista que se centra en la salvació de les ànimes, i aquesta interpretació té poc a veure amb la nostra vida quotidiana i amb la injustícia a la qual es veu confrontada la humanitat. Estan Déu, la religió i la política més enllà de la salvació? Si l'objectiu és restaurar el significat cultural del cristianisme amb tradició històrica i restituir el prestigi de l'església, llavors reduïm el sentit de "salvació". Però si l'objectiu és reconstruir una comprensió de Déu i de la política que promogui la descoberta de la pròpia subjectivitat i l'agència política del subaltern, aleshores estem dibuixant un projecte que val realment la pena.

"Ocupar el cel" també significa, doncs, que hem de reclamar les fonts espirituals i els recursos que ofereix la religió per inspirar i sostenir les persones en la seva lluita per la justícia. El moviment *Occupy* desafia les fronteres entre el sagrat i el profà, i exigeix que fem teologia en l'espai públic, trencant així les fronteres de l'especialització i del camp acadèmic on es produeix la teologia. L'ensenyament de Jesús a Mateu 19, 23 de "és més difícil que un ric entri en el regne del cel" i en el passatge de Mt 21, 12 on Jesús trabuca les taules de canvi a la porta del temple, són especialment rellevants per a un moviment social que lluita contra la cobdícia col·lectiva. L'últim sopar com a trobada institucionalitzada agafa un nou sentit quan es comparteix entre els desemparats, els activistes i els estudiants acampats en una plaça pública que s'arrisquen a fer desobediència civil per a un canvi social no violent. Fer teologia a la plaça pública significa que el llenguatge religiós i la litúrgia esdevinguin símbols vivents d'esperança i solidaritat per al poble. Els creients que van participar del moviment *Occupy* van entendre que el fet de creure en Déu i de buscar la justícia són inseparables.

Alguns cristians tenen la creença que només ells poden anar al cel, i aquesta idea ha justificat l'imperialisme cultural i ha reduït el sentit del missatge evangèlic. Els cristians no tenen el monopoli

sobre el cel o la salvació assegurada. Tothom s'hauria de sentir convidat a tenir una vida espiritual satisfactòria, a gaudir de la bona voluntat i d'un tracte respectuós, a ser beneït i a formar part d'una celebració religiosa si volgués... A l'acampada del moviment *Occupy* a Boston vaig entrar a la tenda que oferia un espai espiritual, i hi vaig veure tot de símbols dels cristians, dels budistes i d'altres tradicions religioses. Religioses i religiosos, rabins, sacerdots, seminaristes...oficiaven litúrgies i servei d'escolta i confessió. He vist, doncs, que és possible que persones creients comparteixin i treballin juntes per a un patrimoni espiritual que és públic a través de diferents religions.

L'acció "d'ocupar el cel" també ens ha de dur a fer una anàlisi sobre les classes dins l'Església. Max Weber ens recorda que l'ètica calvinista infundí un concepte del deure, del treball, de la vocació i de l'estalvi, que va contribuir a instaurar el primer capitalisme. Moltes esglésies protestants europees i nordamericanes són deutores d'això i hereten un model d'església que té estrets lligams amb una burgesia amb força poder adquisitiu. Per tant, no és sorprenent que avui dia, moltes esglésies funcionin més com un club de classe mitjana que no pas com un moviment profètic i insurgent. Bona part d'esglésies cristianes funcionen com una força d'estabilització social i fan perquè les persones aprenguin a suportar-ne les conseqüències en lloc d'animar-les a proposar canvis, i això té poc a veure amb el moviment de Jesus que ens mostren els Evangelis. Per tal de recuperar el potencial profètic, l'església s'ha de situar als marges i ha de de separar-se de la mentalitat cristiana que la fa anar de bracet amb amb els interessos dels rics i els poderosos. L'església no pot demanar a la gent que cregui en la promesa del cel sense crear les condicions a través de les quals les persones puguin experimentar, o almenys tastar, el cel.

Occupy, com a moviment sense líders, és un exemple interessant de repte a l'estructura institucional de l'església. Sovint, l'espai sagrat s'associa als espais celebratius, ja siguin esglésies, sinagogues, mesquites, o temples. *Occupy* reclama un ús creatiu de l'espai públic i desenvolupa noves formes culturals i de comunicació que passen per fer pòsters, cartells, pancartes, comunicar-se per xarxes socials, a través de *performances*, actuacions teatrals i simbòliques, vídeos, webs, blogs...Ens fa pensar en la possibilitat que l'església vagi més enllà de les "quatre parets" i que recuperi el sentit d'assemblea del "poble de Déu". De la mateixa manera, trenca la divisió entre el sagrat i el profà, perquè la presència divina es troba entre les persones que treballen colze a colze per la justícia i no en l'activitat de manteniment i supervivència del grup que fa els rituals en aquell espai "sagrat".

També es trenca la divisió de classes entre el clergat i el laicat. Els principis de democràcia directa i d'autogestió del moviment *Occupy* qüestionen aquesta divisió entre una classe "professionalitzada" per fer uns serveis i els que consumeixen aquests serveis dins les esglésies. En lloc d'una estructura jeràrquica, preconitzen una xarxa descentralitzada que valora la participació de la gent; es tracta d'una estructura que alguns experts anomenen el model de l'estrella de mar, perquè aquest animal no té un cervell ni cap comandament central. Si una de les potes vol moure's ha de convèncer la següent. El poder, en aquest tipus de models, està repartit i sostingut entre tots, hi ha igualtat. El primer moviment de l'església primitiva era també més semblant a un model d'estrella de mar, ja que Jesús i els seus

deixebles es reunien a casa de la gent a les muntanyes o al voltant del llac de Genesaret per compartir el menjar i perquè Jesús curés els malalts amb qui venien. No hi havia un centre de reunió perquè es viatjava d'un lloc a l'altre. En aquells primers moments, les dones eren líders de comunitats, professores, mecenes, predicadores ambulants i missioneres que acompanyaven Pau i els altres líders per fundar petites comunitats a la diàspora. Fou en la institucionalització posterior de l'església que una estructura descendent i jeràrquica s'ensenyorí d'aquest reguitzell de comunitats diverses seguint l'estructura romana de poder.

Si hem d'imaginar una església del poble que encarni una nova relació entre Déu i la política, l'estructura del moviment *Occupy* ens pot ensenyar quelcom. Perquè si l'església continua tractant les dones com a ciutadanes de segona classe, discrimina gais i lesbianes, menysprea les classes baixes o no considera ciutadanes les persones de pell fosca, tindrà poca credibilitat quan proclami la bona nova. Treballant amb altres moviments socials com els moviments feministes, el moviment obrer o els moviments de defensa del mediambient, l'església està cridada a ser testimoni i a procurar el *shalom* de Déu. *Shalom* no és només l'absència de guerra o de conflicte, sinó que fa referència a l'equitat, la justícia i la integritat. No hi haurà pau si el nostre sistema condemna les persones com a "desferres" humanes.

La tasca d'ocupar la plaça pública no ha acabat i es continuen organitzant mobilitzacions massives a Egipte, Síria, i ara fa poc, també a Taiwan. La "multitud" reclama que s'escolti la crítica constructiva que està fent. L'església no pot treballar per al *shalom* sense desafiar el terrorisme d'estat i la lluita de classes al costat d'aquest 99%. No pot treballar només per a les persones que comparteixen els seus valors i que tenen la mateixa classe social d'origen, sinó que ha de fer aliances amb persones que treballen per a altres causes.

Sovint, hi ha persones que es desanimen i es pregunten si els moviments populars de base podran canviar alguna cosa davant de l'1% que trepitja fort. En temps de Jesús, molts es preguntaven també si el regne de Déu arribaria aviat. Els fariseus li preguntaren un cop a Jesús quan arribaria el Regne. Ells tenien al cap la idea que el Regne de Déu els havia de portar beneficis materials. I Jesús els sorprengué amb la resposta: "El regne de Déu no vindrà a través de coses que es puguin veure i tocar; no es dirà "aquí està" o bé "és allà", perquè el regne de Déu ja està entre vosaltres" (Lluc 17, 20-21). La realitat del "regne de Déu" o del "cel" està sempre present i disponible. És un moment de transició, un moment decisiu en la història, una possibilitat de quelcom nou i que podem fer néixer. La pràctica "d'ocupar el cel" en la nostra vida, ens durà a treballar juntament amb d'altres persones com a ciutadans amb visió global per procurar la justícia i per posar el nostre poder i situació de privilegi al servei de la cura dels altres. Hi ha una dita xinesa que diu "la gent entén el cel com tenir alguna cosa per menjar". "Ocupar el cel" significa treballar per assegurar les necessitats bàsiques humanes del nostre proïsme.

KWOK PUI-LAN

Episcopal Divinity School, USA